

A MOLDVAI MAGYARSÁG TÖRTÉNETI SZÁMADATAI

MOLDVA MAGYAR NÉPESSÉGE A XVI. SZÁZAD VÉGÉN

A JEZSUITÁK jelentései értékes adatokkal szolgálnak a moldvai magyarokra vonatkozólag.

Moldvába megérkezve a jezsuiták fölkeresték Petru Vodát, találkozásukat bő levelezés követte, amelyből ki lehet olvasni, hogy a jezsuita rektor a vajdát szentképekkel szépen illusztrált könyvvel ajándékozta meg. Róma elsőségéről és Moldvában egy katolikus papnövelde felállításáról esett szó köztük. A vajda megértve, hogy az Erdélyből jött, *Despot Vodától* és *Szasz Jancutól* pártfogolt protestáns tanok visszaszorításáról van szó, szívesen hallgatta és támogatta a jezsuitákat. A kihallgatás végén a vajda értékes aranybrokát török munkát ajándékozott a jezsuitáknak és elbocsátotta őket¹.

Másik fő támogatójuk Moldvában *Gheorghe Movila* metropolita volt, aki hallgatója Rómának s aki mentegetődzik, hogy még nem mehetett a pápához lábcsókolásra. Mint egy apa, úgy fogadta a jezsuitákat és a ferences atyákkal együtt a hegyekben lévő katolikus községekbe osztotta, melyeknek lakossága magyar és szász².

Solikowski jelentéséből, amelyet a mentealói kardinálisnak küldött a moldvai katolikusok helyzetéről 1589. ápr. 9-én, azt látjuk, hogy Moldva lakossága három, sőt négyféle népből áll: románok, kiknek vallása görög, nyelvükben pedig sok a latin elem, rutének, szászok és magyarok³.

Brutti Bertalan leveleiből, melyet *Hannibal de Capua* lengyelországi nunciussnak 1588. nov. 26-án küldött, kiténik, hogy a jezsuiták sorsukkal nagyon meg vannak Moldvában elégedve. Fenntartásuk céljára két magyar falut kaptak, melyekben több mint 90 ház van. A ferences atyák pedig *Bákóban* laknak, amely nagyon szép hely és fenntartásuk céljára egy *Terebes* nevű magyar falut kaptak szőlővel és két malommal⁴.

Bernard nevű jezsuita a provinciálisának, *Joan Paul Campagna*-nak írja, hogy püspökre, vagy legalábbis püspökhelyettesre volna

¹ Hurmuzaki: Documente privitoare la Istoria Românilor. București, 1887. III—I. 108—9 l.

² U. o. III—I. 113.

³ U. o. III—I. 122—124.

⁴ U. o. III—I. 100.

Moldvában szükség, aki papot is szentelhet, mert sok magyar falu van és mindegyikben templom¹.

A vajda egy parancsa magyar, szász és más, a római pápa hitén lévő alattvalóhoz szól, *Jassi, Herló, Vaslui* és *Hus* városok lakóihoz, egy másik rövidebb parancsa pedig *Román-Piatra* megyék és az összes magyar falvak lakóihoz².

Brutti Bertalan 1587. szept. 5-én a lengyelországi pápai nunciának jelenti, hogy Moldvában 15,000 katolikus van, kiknek nyelve német és szász, akik eltévedtek volt, de a jezsuiták ismét visszavezették őket a katolikus hitre³. Most ha ehhez hozzávesszük a *Sánta Péter—Petru Stop* vajda készítette, 1591-ből való kimutatást⁴, úgy Moldva népességi helyzete 1591-ben ez: összes lakosság 47.167, akik közül 15.000 katolikus, a katolikusok nagy része magyar, kis része szász.

De van még Moldováról egy jelentésünk a XVI. század utolsó esztendejéből, melyet *Querini Bernád* obszervans ferences, argesi püspök készített, az 1597-ben tartott egyházmegyei látogatása alkalmával⁵.

Sorszám	Plébániák és filiák neve	Hány család van?	Lélek szám	Hány templom van?		A lakosság nemzetisége		Papja	Iskolája	Tanítója
				kő	fa	magyar	német			
1	Bako—Bachon ..	216	1692	1	1	+	—	—	—	—
2	Banya—Bagna ..	63	316	2	—	+	+	Lőrinc erd.	—	—
3	Nemci—Nemisi ..	64	303	—	2	—	+	—	—	—
4	Tetrussi—Tetrussi	68	394	1	—	+	—	Bene János erd.	—	—
5	Huss—Ghussi ..	72	435	—	1	+	—	János erd.	—	—
6	Kotnar—Cotunari	198	1083	3	1	+	+	Dániel erd.	1	Elmon Péter
7	Roman—Romano	25	134	—	2	+	+	István lengyel	—	—
8	Saboani—Berendesti, Tomasiani, Lucaciani, Giudiani, Luciani . . .	300	1400	1	—	+	—	—	—	—
9	Szucsava—Suchiavia . . .	30	154	2	—	+	lengyel	—	—	—
10	Vasilui—Vasiludi	—	—	—	—	+	—	—	—	—
Összesen:-		1036	5911	10	7					

¹ N. Jorga: Acte și Fragmente. I. 34. l.

² Hurmuzaki: i. m. III—I. 7. l.

³ U. o. XI. LXIV—LXV.

⁴ U. o. III—I. 95. o.

⁵ U. o. XI, 219—220.

⁶ U. o. III. — I. 545. o.

Querini bevezetésében elmondja, hogy a moldvai katolikusok 15 városban, 16 faluban élnek, 1691 családban 10.704 lélek. Később említi, hogy *Szucsavában* 2000 magyar és lengyel katolikus katona van. Kimutatásából *Vaslui* adatait kifelejtette, nagy községeket, mint *Gorzafalva*, *Forrófalva*, *Mikloseni* kifelejtett, *Jassit* meg sem említi. Mindezekből láthatjuk, hogy a *Querini* bevezetésében említett 10.704 lélek a 2000 katonával és a kifelejtett adatokkal teljesen megközelíti *Movila* 15.000 lelket számláló adatát.

A XVII. SZÁZAD STATISZTIKAI ADATAI

A MOLDVAI KATOLIKUS MAGYAROK életére vonatkozólag a XVII. század kezdetétől már annyi adat áll rendelkezésünkre, hogy azoknak hozzászólás nélküli ismertetéséből is az olvasó bőséges tájékozódást szerezhet.

I. A Román Akadémia tulajdonában van egy 1606-ból származó tájékoztatás¹. A névtelen író 15 plébániát sorol fel, meglehetősen szűkszavúan. 1. *Szocavia*-Szucsavában két katolikus templom van, mindkettő kőből, gyönyörű, díszes oltárokkal; az egyik templom falfestményeiből kivehető, hogy ott dominikánusok gondozták az Úr szőlőjét; a templomokban most egy *István* nevű szász világi pap és egy *Márton* nevű lengyel ferences van. 2. *Jassiban* a katolikusoknak egy kő- és egy fatemplomuk van. 3. *Kotnár* csaknem teljesen katolikus, a szász és magyar lakosságnak öt temploma van, három kő és kettő fából készült. Papjuk *Lőrinc* nevű szász. 4. *Sireto*-Szeret volt az első püspöki székhely, ahol dominikánusok által gondozott templom van. 5. *Karlow*-Herló nem messze *Kotnártól* egy kőtemplommal; papja nincsen; a *kotnári* pap látja el. 6. *Bania*-Moldvabánya lakói szász és magyar katolikusok, de van egy kevés görögkeleti román is. Gyönyörű nagy, szép kőtemploma van, melyet egy katolikus fejedelemasszony építtetett, aki ide van eltemetve. Egy másik templom *Szent Mihály* tiszteletére épült. 7. *Nemetz*-Neamti az erdélyi hegyek alján fekszik, szép temploma és szász papja van. 8. *Petra*-Karácsonkő kis templommal a hegyek alatt terül el, papja nincs. 9. *Baccon*-Bákóban az obszervans ferenceseknek kolostoruk van; két katolikus templom közül az egyik *Mária* tiszteletére, a másik *Szent Miklós* tiszteletére épült. 10. *Forojano*-Forrófalva teljesen katolikus község, papja nincs, temploma van. 11. *Trussino*-Tatros az erdélyi hegyek között fekszik, temploma van, papja nincs. 12. *Romulo*-Roman város, a görögkeleti román püspök székhelye; van egy katolikus temploma, de papja nincsen. 13. *Szabbojana*-Szabófalva tiszta katolikus népe és kőtemploma van; papja nincs. 14. *Hus* a schizmatikus püspök székhelye, van itt két katolikus templom is, egyikben a szász *János* a pap, a másik pedig pap nélkül van. 15. *Coccino* (?) katolikus kápolnával. Tehát a 15 községben 24 templom van.

¹ A jelentés címe: „Breve relatione delle Chiese del Stato di Valachia di Germania“. Hurmuzaki: i. m. VIII. 307—309. l.

II. Következő leírásunk 1622-ből való,¹ melyben egy moldvai katolikus pap, *Fra Franco pastis di Gaudia* írja le a munteniai és moldvai katolikusok állapotát: *Jassiban*, ahol a fejedelem lakik, sok katolikus él, egy templomuk és egy jezsuita páterük van. *Cutumari-Kotnáron* három templom van, igen sok katolikus és két jezsuita páter él ott. *Romano Románban* két templom van. *Bacsa-Bákóban* a ferenceseknek kolostoruk és templomuk van. *Niemzo-Niamtiban* két, *Bagna-Moldvabányán* egy, *Vilanova-Ujfalú(?)*-ban egy-egy, *Suchiana-Szucsavában* két, *Chorloi Herlóban*, *Berladiban*, *Vaslauiban*, *Galazi-ban*, *Tetrusi Tatroszon* egy-egy templom van. A jelentés írója az összes katolikusok számát legjobb tudása szerint 3000-re teszi, akiknek 13 plébániájuk és 18 templomuk van. A meglepő létszámváltozást a gyakori, kegyetlen tatárbeütéseknek tulajdoníthatjuk, melyek a századforduló óta egymást érték.

III. *Remondi Emánuel* konventualis ferences 1636-ban elkísérte püspöki körútjára *Zamoyski János* bákói püspököt és statisztikai feljegyzéseit a Propaganda de Fide elé terjesztette². Szerinte: *Bacsa-Bákóban* és környékén 40 katolikus magyar család van. *Baia-Moldvabányán* 38 katolikus szász család (?) található. *Querini* idejében magyarok is voltak. *Husi-Huszban* 100 ház van, melyben magyar családok laknak. *Cotnar-Kotnárbán* 60 házat talált. *Romanban* 10 magyar és szász katolikus család van. *Sabaoani-Szabófalván* 8 magyarlakta házat talált, ahol a római rítust követik. *Szuceavában* 8 katolikus szász ház van, *Barladban* 20 katolikus magyar házat talált. *Galafiban* 12 katolikus magyar családot yett számba. *Jasiban* 65 magyar és francia katolikus család él. Összesen: 433. *Tatrost*, *Szabófalva* környékét, *Vasluit*, *Forrófalvát* nem látogatta meg.

IV. *Deodat Péter* 1641-ben több mint 3000 katolikusról beszél.³

V. *Deodat Péter* kimutatását időben *Bandin Márk* jelentése követi 1646-ban, amely általánosan ismert; 1020 házat talált, legnagyobbbrészt magyar családokkal, akiknek lelki ügyeit 10 pap és 13 diák vezette.

VI. *Bandin* jelentése után *Bernard Valentin* misszionárius jelentése következik, aki 1659-ben bejárta Moldovát. Jelentése ugyanabból az évből nov. 28-áról való. A lelkek számát 8000 re teszi, akiknek lelkivezetését két olasz minorita szerzetes, három bulgár obszerváns, két lengyel jezsuita és két magyar páter végzi.⁴

VII. Következő jelentésünk 1661-ből való *Koiosevich Balázs* helyettes apostoli vikárius egyházmegyei látogatásával kapcsolatosan.⁵ *Cothnaron* egy katolikus templomot és három kápolnát

¹ Hurmuzaki: i. m. VIII. 403. I. A jelentés a Vatikán levéltárában van: Codex Ottobonianus, No. 2419. F. 175.

² Auner Károly: A romániai magyar telepek történeti vázlata, Temesvár, 1908. 29. l.

³ Monumenta Slav. Merid. XVIII. 134.

⁴ Hurmuzaki: i. m. IX.—I. 160. l.

⁵ „Haec est visitatio Moldaviae quam fr. Blasius Koiosevich Revendissimi Patris Gabrielis Tomasi Vicarii Apostolici et Praefecti eiusdem Moldaviae, Vicarius Missionisque Vice Praefectus Anno Dni 1661 7 Junii perisit ac in hoc ordine composuit.“ Romul Căndeia: Catholicismul în Moldova în sec. al XVII-lea, Sibiu 1917, 40.

talál. Szentmisét tart és a plébános egyházi beszédet mond. A templom közepén keresztelőkút van kőből szépen kifaragva. Mindenféle felszerelés tisztességes. A temetőben, amelyet deszka-kerítés övez, két ház van. Egyik a plébánosé, a másik a jezsuitáké. A hívek szászok és a gyermekeken kívül 199-en vannak. Sok szőlőjük van. *Harlovía*-Herlóban a schizmatikusoknak két templomuk van. Katolikus templom is volt, de most 20 szegény lélek lakik, akiknek misét a kotnári pap tart az egyik keresztény házában. *Baia*-Moldvabányán szép nagy kőtemplom, fa-plébánia és gyümölcsös-kert van. Van egy második templom is Szent Péter és Pál tiszteletére, ahol a pap bizonyos napokon misét mond. A gyermekeken kívül 189-nél nincsenek többen. A schizmatikusok többen vannak, mint a katolikusok. *Sucavia*-Szucsavában látta a legszebb főoltárt egész Moldvában. A katolikus templom kőből van, a plébánia temető-kertben. Moldvabánya filiája. *Targserét*-Szereten mutogatták a helyet, ahol a katolikus templom volt. *Nemé*-Nyame az erdélyi hegyekhez közel, hasonló nevű folyó partján fekszik. A katolikus templom fából van. Papjuk nincs. A lélekszám: 109. *Piatra*-Karácsonkő: nagy kőtemplomuk volt itt s amint az öreg schizmatikusok mondják, szép volt. Sok katolikus magyar volt. Emlékeiknek valamelyes maradványa látható, ők az örökkévalóságban tünnek el. *Baccovia*-Bakó: két katolikus temploma van. Egyik fa, a város közepén, Szent Miklós tiszteletére épült, a másik a Mária-templom az obszerváns ferenceseké, ahol Boldizsár nevű ferences szolgál. 326 magyar katolikus lélek van itt. Ide tartoznak: *Paskán*, *Valesecani*, *Trebes*, *Fontenela*, *Foroani* filiák is, mely falvakban mindenütt templom is van. Ezek mind magyarok, 421-en vannak. Az öregek büszkén mondják, hogy ők mind magyarok, falvaikban a magyar nyelvet használják, van tanítójuk, harangozójuk, akik templomaikban hirdetik az evangéliumot és nevelik a gyermekeket. *Tatrus*-Tatroszon nagy kőtemplom és bekerített temető van. Katolikus magyar lakossága 121 lelket számlál. *Maneste*-n nincs pap. A lelki szükségletet a tatrosi pap látja el. Ehhez a plébániához tartozik *Bachmense* (Bahána) és *Grozistenzes* (Gorzafalva). Mind a három községnek lakói magyarok, mintegy 157 lélekszámmal. Kőtemploma, kis temetője van és egy fakápolna, mely Kozma és Dömjén tiszteletére épült. *Stanesten*. 98 magyar katolikus lélek van. *Solonceni*-Szaláncon a katolikus templom helyét látta. Egy lélek sincs. *Lucatani*-Lukácsfalván 19 szegény katolikus magyar él. *Bárlad*-Berladon két katolikus templom van, 74 katolikus hívő számára, kik magukat magyaroknak mondják, de nem tudnak mind magyarul. *Vaslui*-Vaslóban még látszik a katolikus templom helye, 14 katolikus magyar maradt a nagy pestisjárvány után. *Husban* szalmával fődött templomot talál, két szép oltárral. *Gallatia*-Galacon zsindegyházzal fődött katolikus kőtemplom van és a lélekszám 126. *Jassis*-Jászvásárhelyen a jezsuitáknak a gyermekeken kívül 226 katolikus magyar hívők van. *Soboiani* Szabófalván nagyon romladozó templomot látott; a katolikusok szegények, alig tudják a papot eltartani. Ide tartozik még: *Cioglani* (?), *Lucusceni* (Lencen?), *Rachiteni*, *Ajunteni*

(Ayindeni) et Tomasciani (Tămășeni), mindegyiknek kápolnája van. Összesen: 287 lélek. Románban egy katolikus fatemplom van, szép felszereléssel. Mindössze 20 száz katolikus lélekkel. Ezek szerint a katolikus főpap összeírása értelmében Moldovában 1661-ben: 32 községben a gyermekeken kívül 2003 lélek él.

VIII. 1663. okt. 17-ről való a következő jelentésünk, amelyet P. Vito Pilutio misszió-prefektus írt.¹ Jassiban 60 család, Moldvabányán 30, Kotnárbán 50, Szucsavában 8, Neamtiben 10, Románban 7, Szabófalván és filiáiban 100, Tatroson és filiáiban 80, Bârladon 20, Forrófalván 40, Vaslóban 15, Terebesen 10, Amaciban (?) 15, Herlóban 26, Galacon 50 család él. Összesen: 16 plébánián és a meg nem nevezett fúiakban 541 család van.

IX. 1665-ből való következő jelentés² azért fontos, mert a katolikus helységek nevét a nép által használt módon közli: Moldva lakói: oláhok, görögök, örmények, zsidók és magyarok, de van kevés lengyel, olasz, török és egyéb kereskedő is. A katolikusok nagyrésze magyar, de találunk köztük kevés más fajtájú népet is. A magyarok, mivel szomszédosak az oláhval, tudnak oláhul is, de mindig magyarul beszélnek. — 1. Első plébánia Tatros, melynek lakói a pappal együtt magyarok. 2. Gorfalva a hegyek alatt az Ojtoz partján fekszik a Moldva felé vívő úton. 3. Estánfalva³, oláhul Estephanest. 4. Forrófalva (Fărăoani). 5. Bako oppidum. 6. Kotnar város. 7. Román-vásár. 8. Hușt, 9. Jászváros. Van még magyarok a tatár kán fennhatósága-alá tartozó Csöbör-csökön is.

X. 1676. szept. 24 én Berkus János a moldvai katolikusok számát 5415-re⁴, egy 1693-ból származó jelentés pedig 5000-re teszi.⁵

A MOLDVAI KATOLIKUS MAGYAROK A XVIII. SZÁZADBAN

A XVIII. SZÁZADVÉGI török háborúk befejezése után kötött karlovici béke (1699. jan. 26.) értelmében Ausztria kikötötte a török földön élő római katolikusok szabad vallásgyakorlatát. A lengyelek ugyanezen helyen és alkalommal ugyanezt az óhajtatást juttatták kifejezésre, de végül is Ausztria győzött. Katolikusaink életében valamelyes javulás állott be. Jezierski Sanislo bákói püspök egyházmegyei látogatásáról írt jelentése 1738. május 4-én kelt. A bákói, kotnári, jászvásári, szuceavai, forrófalvi, kalnveri, szabófalvi, tamásfalvi, galaci egyházzól és a tatárhatáron lévő Csöbör-csökön

¹ „Relazione della Missione di Moldavia lasciata dal P. Vito Pilutio Prefetto della Missione din. Min. Conv. in quella Provincia“ Romul Cândea: i. m. 62–63.

² „De statu Religionis Catholicae in Regno Moldaviae sive Walachiae“ Romul Cândea: i. m. 66–67.

³ Vajjon nem ebből az Estánfalvából lett Stánfalva, Stanești, és valószínűleg tartom, hiszen a hely is megegyezik Stanest helyével.

⁴ Erdélyi Irodalmi Szemle, 1927. 1. sz. 62. és a köv. ll.

⁵ Auner Károly: i. m. 44. l.

ről emlékezik, meg. Megemlíti, hogy több plébánia van mint pap. A katolikus lelkek száma meghaladja a 8000-ret, kik mindannyian magyarok.¹

Péterffy Károly, Patai András és Szegedi György jezsuiták, akik Mavrocordat Miklós fejedelem hívására Moldva történelmének megírása céljából mentek Moldvába, a következő községeket jegyezték fel anélkül, hogy a lélekszámot is feltüntették volna: *Grozești, Trotus, Szófalva, Faraoni, Calugara, Trebes, Bacău, Sabaoani, Tejcan, Rachiteni, Agindeni, Tamașeni, Cotnari, Iassi, Stancent, Huși, Csöbörcsök, Akkerman, Galati, Barlad, Baia, Neamți, Focșani, Adjud, Esperez*.²

A madéfalvi veszedelem után a börtönéből Moldvába szökő Zöld Péter, volt csíkszentléleki pap látja el az itteni katolikus magyarok lelki szükségleteit s útjában a dnyeszterparti Csöbör-csökbe is eljut. Zöld — bűnbocsánatot nyerve — hazatér s a moldvai magyarok életéről Batthyány Ignác erdélyi püspöknek részletes jelentésben számol be: kilenc plébániát, hatvanhét falut említ, amelyekben 10—12.000 magyar lakik.³

Martinotti József misszió-prefektus 1779 május 29 én kelt levelében 12 plébániáról és 15.000 katolikusról emlékezik meg.⁴

A Román Akadémia 1911—12. évi évkönyvében *N. Docan* akadémiai tag a bécsi hadilevéltárban található térképanyagról értekezik.⁵ Az 1787 - 1791-es háborúkkal kapcsolatosan az osztrák csapatok által megszállott öt moldvai vármegye térképét említi s ez a megszállott öt moldvai vármegye éppen az a terület, melyen csángómagyarjaink legnagyobb része él. A térképet vasos kötetekben őrzött leírás magyarázza. Minden falunak, lakott helynek megadja: nevét, házainak számát, hadviselésre alkalmas férfiaknak számát, fogatok — lovak — ökrök mennyiségét; meghatározza a helység földrajzi fekvését, erdeit, rétjeit, vizeit és épületeit. Nevezett területen 33.466 házat, 36,352 férfit; 7053 befogásra alkalmas lovat és 40.852 ökröt talál. A feltűnően gyakori „*bejenari*” nevű helységekben bujdosó magyarok élhetnek. A bécsi állami levéltár is őriz egy igen érdekes rövid tájékoztatót.⁶ Ez a 40 oldalas leírás hús fejezetre oszlik s Moldva fekvése, határai, éghajlata, felülete, vizei, felosztása, más tartományokkal, országgal való közlekedése után a lakosság számát és jellemét így írja le: „Moldva egész lakossága nincs összesen 300,000 lélek, de ennek fele sem

¹ Iorga: Studii și Documente, I—II. 104. l.

² Ungarisches Magazin, III. 91. l.

³ Veszely, Imets és Kováts: Utazás Moldva-Oláhlonban. Mvholy, 1870. 62—63. l.

⁴ V. ö. Domokos P. Péter: A moldvai magyarság. Kvár. 1934 67.

⁵ Memoriu despre lucrările cartografice la Răsboiul din 1787—1791. N. Docan. Analele Academiei Române, Seria II. Tom. XXXIV. 1911—12. 1239—1360 (Egyébként I. Wien, Kriegsarchiv. Topographische Beschreibung der im Jahre 1788 und 1789 von der K. u. K. Armee in Besitz genommene fünf Moldauischen Bezirken. I—II. Band.)

⁶ Wien, Staatsarchiv. Correspondenceur mit Moldau und Walachei 1782. Fol. 1—41. „Kurze Nachrichten von dem gegenwärtigen Zustand der Moldau“ von Bongard.

igazi moldvai. A fennmaradó rész a bukovinai Hotin és Soroka megyéken átjött lengyelországi és ukrainai oroszok, különösen Bákó és Nemece megyékbe Erdélyből bevándorolt magyarok, törökök, Lapusna és Jasi táján élő görögök, végül örmény-cigány és zsidókból áll, akik az egész országban szétszórta élnek. Míg az általános szabad szellem, középszerű józanság, kissé testiség felé hajlás nem sok jót sejtet, addig más oldalról irigység, gőg, dicsvágy, búskomorság, tudatlanság, fősvénység, restség és minden más bűn jellemzi őket, s ezekben sajátságosan mind egyformák".

AZ UTOLSÓ NYOLCVAN ÉV

A vizsgálódást *Antonius de Stefano* moldvai katolikus püspök által 1851-ben kiadott „Schematismus S. Missionis Romano-Catholicae, in Principatu Moldaviae” c. kimutatás bemutatásával kezdjük meg. A kimutatás az 1851-ből való Julián-naptár mellékleteként jelent meg, amelyben ezen kívül a 81–109. lapon a moldvai püspökség latinnyelvű történetét, a püspökök időrendi felsorolását, a feltámadási szertartást, június 27-re Szent László magyar királyért és november 5-ére Szent Imre hercegért mondanó imádságokat tartalmazza. A sematizmus 22 plébániát és 186 filiát, összesen 208 helységet sorol fel. Jelzi a plébániákon használatos nyelvet is. E szerint 22 plébánia közül 16 ban magyarul beszélnek. Kiténik, hogy *Dzsidafalván, Bákóban, Borgovánban, Buteán, Kalugarban, Klézsén, Forrófalván, Gorzafalván, Halasfalván, Prezesten, Szabófalván, Pusztinában, Tatroson, Bogdánfalván és Valénban* hivatalosan magyarul beszélnek és hogy a *gajcsánai szőlőhegyi és pusztinai* templomok Szent István magyar király és a *viántai* templom Szent László magyar király tiszteletére épült¹.

A következő sematizmusunk 1855-ből való, de ez már a lélekszámot nem tünteti fel, csak annyit jelez, hogy 25 plébánia, 58 pap, 80 templom és 10 kápolna van az egyházmegye területén. Megnevezi az egyes templomok védőszentjét, a templomépítés idejét és hogy mióta van a plébániáknak anyakönyvük. A könyvecske 105. lapján püspöki rendelet kötelezi a kántorokat, hogy a szabófalvi kántoriskolát két éven át hallgassák és vizsgálzzanak, állást csak sikeres vizsga után foglalhatnak el.

Az 1874-ből való sematizmus adatait az 1851-es sematizmus adatai mellé állítva itt közlöm:

¹ A XIX. század elején a Jasi-i püspök magyarnyelvű körleveleket küldött a papokhoz. Ilyeneket még Kárpáti Grácián szabófalvi pap látott néhány parokia levéltárában 1906-ban. A klézsei népiskolában a hittant magyarul tanították abból a néhány oldalas kis füzetből, mely a latin és magyar betűk tanítására is szolgált. Foglalatja néhány magyar és latin szó és mondat, valamint a szokásos imák magyar és latin szövege. A magyar olvasás tanítására szolgáló kis füzet nem Magyarországból került a csángók kezébe, hanem a Jasi-i romai katolikus püspök jóváhagyásával adták ki 1841-ben, a püspökség székhelyén: Jasi-ban.

N. sorszám	Plébánia		Schematismus 1851			Schematismus 1875		
	Hivatalos neve	Közhaszná- lati neve	Használt nyelv	Filiák száma	Lélek- szám	Használt nyelv	Filiák száma	Lélek- szám
1	Adiudeni	Dsidafalva	magyar román	9	1819	magyar román	2	1932
2	Bacău	Bákó	magyar román német	8	1039	magyar román német lengyel	14	2654
3	Bărgăoani Talpa	Bargován	magyar román német	11	1392	magyar román német	9	1225
4	Botoșani	Botosán	lengyel német román	17	620	lengyel német román	1	960
5	Burianești	Burjánfalva	—	—	—	—	—	1100
6	Butea Miclăușeni	Butea	magyar román	4	2188	román	3	2319
7	Călugăra	Lujzi Kalugar	magyar román	9	2750	magyar román	5	2320
8	Cleja	Klézsa	magyar német	12	3103	magyar román	8	2829
9	Dărmănești	Dormán- falva	—	—	—	magyar román	31	2301
10	Fărăoani	Forrófalva	magyar német	1	2812	magyar román	1	3000
11	Focșani	Foksán	magyar román német	9	817	magyar román német	6	1126
12	Galați	Galac	román német olasz görög gall	—	352	német román olasz lengyel	—	2060
13	Gheriești	Gyéres	—	—	—	magyar román	3	2280
14	Grozești	Gorzafalva	magyar román	13	3004	magyar	24	2982
15	Hălăucești	Halászfalva	magyar román német	12	3107	román	5	2684
16	Horlești	Horlest	román	5	556	román	9	857
17	Huși	Husz	román	6	2098	román	2	2482
18	Ismail	Ismail	—	—	—	lengyel olasz német	4	97

Sorszám	Plébánia		Schematismus 1851			Schematismus 1875		
	Hivatalos neve	Közhaszná- lati neve	Használt nyelv	Filiák száma	Lélek szám	Használt nyelv	Filiák száma	Lélek szám
19	Jaş	Jász- vásárhely	német lengyel román	—	2100	német román gall olasz	3	4795
20	Oţeleni	Acélfalva	—	—	—	magyar román	6	1345
21	Pâşcani	Paskán	—	—	—	—	—	—
22	Prăjeşti	Prezest	magyar román	10	2637	magyar román	6	2675
23	Pustiana	Pusztina	magyar román	25	2940	magyar román	19	2682
24	Răchiteni	Rekitén	—	—	—	—	—	—
25	Sabaoani	Szabófalva	magyar román német	6	3395	magyar román német lengyel	4	3607
26	Tămăşeni	Tamásfalva	román	2	2128	magyar román	4	1972
27	Trotuş	Tatros	magyar román	13	1713	magyar román	8	1639
28	Valea-seacă	Bogdánfalva	magyar román	2	1830	magyar román	2	2129
29	Văleni	Valén	magyar román	12	3362	magyar román	6	2757
			186 45752			185 53809		
			22 plébánia			27 plébánia		
			16 magyar nyelvű			18 magyar nyelvű		

1875. évi sematizmus adataiból látni lehet hogy 27 plébánia és 185 filia, összesen: 213 helységben 58,809 lélek él és hogy a 27 plébániából 18-ban magyarul beszélnek.

A későbbi sematizmusokban a plébániák nyelve már nincsen feltüntetve. A magyar anyanyelvű katolikusok számát a hivatalos népszámlálás adatai közt sem találjuk fel. A XIX. század végén mégis van egy munka, mely a nyelv és származás kérdését némileg megvilágítja. Ezek az adatok a magyar irodalomban jórészt ismeretlenek és ránk nézve oly nagy fontosságúak, hogy szükségesnek tartom közölni azok szószerinti magyar fordítását. Az adatokat a „Románia Földrajzi Nagy Szótára” c. műből veszem, amelyet *G. J. Lahovari*, az Orsz. Román Földrajzi Társaság vezetőtitkára, *C. J. Brătianu*, a román hadsereg földrajzi intézetének igazgatója, és *Grigore G. Tocilescu* akadémiai tag, egyetemi tanár 1898-ban Bukarestben szerkesztettek¹.

¹ Marelle Dicţionar Geografic al României I—V. Bucureşti, 1898.

„Bákó vármegye lakói legnagyobb részben románok, de találunk a földműves nép között régi kolóniákat is, melyek magyar eredetűek és megőrizték mai napig nyelvüket és katolikus vallásukat. Megtartották ethnikai karakterüket olyan mértékben, hogy vannak egész falvak csángó családokkal, ahol nem tudnak egyetlen szót sem románul, mint pl. Forróvalva, Klézsa, stb.

A magyar telepeseket két ágra oszthatjuk: először csángómagyarok, akik a legrégebbi időktől, a moldvai vajdaság megalapítása előtt már a Szeret völgyében laktak, annak jobb partján és lakott területük Lespezitől egészen a legdélibb pontig, Rácaciunig tart. A katolikus vallás híveinek száma ebben a megyében 32.463 hívő, sokkal több, mint akármelyik más megyében az országnak. Ez a vallás (róm, kat.) 25.914 lélekkel 80 községben van elterjedve.

Adjud: A község lakossága nemzetiség szerint: 1385 román, 10 görög, 16 bulgár, 75 magyar, 665 különféle nemzetiségű; vallás szerint 1414 ortodox, 109 protestáns stb. **Movila Agiudja:** a magyar Egyedhalmának felel meg¹.

Agiuden: Román-megyei nagyközség. Lakossága 249 családfő, azaz 885 lélek, akik közül 2 tud írni-olvasni. 255 házuk van. Ebből 175 családfő 563 lélekkel magyar. Van egy katolikus kőtemplom, amelyet 1881-ben építettek és ma is jó állapotban tartanak.

Ardeoani: Bákó-megyei nagyközség. Népeisége nemzetiség szerint: 933 román. 4 bulgár, 36 magyar, stb.

Bocău: Az itt lakó csángók közül néhány beszéli, hogy a régi feljegyzések szerint lett volna egy Calugeri Bákó nevű csángómagyar, aki a várost építeni kezdte és akiről a várost elnevezték. A Moldvában lakó katolikusoknak püspökük Bákó városában lakott. Népeisége nemzetiség szerint így oszlik meg: 5110 román, 6122 zsidó, 560 német, 435 magyar stb. Vallás szerint: 5170 ortodox, 6122 zsidó, 1133 katolikus stb.

Bahna: Bogdanesti község faluja Bákó megyében. 56 családfő 258 lélekkel kik közül 229 magyar és 59 román.

Bdlusești: Roman-megyei nagyközség. 255 családfő 1098 lélekkel, kik közül 25 tud írni-olvasni. A község lakossága románokból és magyarokból tevődik össze. A magyaroknak 107 családjuk van 470 lélekkel. A községet *Boerestnek* is hívják.

Bargaoani: Neamț megyei nagyközség. 2405 lakója van, akik közül 156 magyar. Van egy katolikus templom is helyi pap nélkül.

Berendesti: Roman-megyei falu, 1606. május 12-én Movila Jeremiás Szabó-falvával együtt a Secul-i kolostornak ajándékozta. A községet csak magyarok lakták, akik a község megszűnésekor Szabófalvára költöztek át.

Berzunfal: Bákó-megyei nagyközség. Nemzetiség szerint: 1881 román, 1 görög, 248 magyar stb.

Bogata: Bákó-megyei falu. Van egy katolikus temploma, melyet a lakosok 1885-ben építettek. A családfők száma: 57; 220 lélekkel.

Bogdana: Bákó-megyei nagyközség. Van 6 temploma, 4 ortodox és 2 katolikus, melyek közül az egyik *Gutinásban*, a másik *Valea-Seacan* van és a gorzalfalvi paphoz tartozik. A népesség nemzetiség szerint: 1748 román, 245 magyar.

Bogdănești: Bákó-megyei nagyközség a tatrosi járásban. A falut *Bahna* (Bahána), *Pirgarest* (Szöllőhegy), *Nicoarest* (Szitás) és *Satul Nou* (Újfalu) falvacskák alkotják. Négy temploma közül egy ortodox Bogdanesti faluban s a többi 3 katolikus egyenként Diószegen Szöllőhegyen és Újfaluban van. A népesség 2786 lelket tesz ki, kik közül 2684 román és 101 magyar².

Bogdanesti: Bákó-megyei nagyközség a szereti járásban. Három temploma közül kettő ortodox és egy katolikus *Alsóbogdanesten*. Lélekszáma: 726, akik közül 576 román és 142 magyar.

¹ „In oppido nostro Egyed-halma computavit“ etc. Tab. Sax. No. 67. Sibiu.

² Ez a beállítás a valóságnak nem felel meg, mert Bahánában az előbb említett 229 magyart, Pirgaresten (Szöllőhegy) 534 nagyobb részt magyart, Nicoaresten (Szitás) 135 magyart és Satul-Nouban (Újfalu) 202 magyar lelket említ meg a könyv későbbi helyein.

Borzești: Bákó-megyei falu. Két temploma van, melyek közül az egyiket Nagy István vajda 1493-ban átépítette, a másik katolikus templom Borzesten van¹.

Breaza: Román-megyei falu Lakossága: 12 család 76 lélekkel ezek közül 19 magyar.

Brustoroasa: Bákó-megyei nagyközség 5 faluból áll: *Palánka, Csügés, Csorbános, Brustoroasa* és *Belegheț*. A községben 5 ortodox templom és Csügés faluban egy katolikus templom van. Nemzetiség szerint: 4023 román, 378 magyar, stb.

Butea: Román-megyei falu. 1744 lakósa közül 20 tud írni-olvasni, 368 család 1472 lelke mind magyar.

Călugăreni: Román-megyei falu 286 lélekkel, akik kivétel nélkül mind magyarok.

Capota: Bákó-megyei falu. 60 családfő 168 tagjával él a faluban, kik közül 75 magyar.

Petris: Bákó-megyei falu. Két temploma van: egy ortodox és egy katolikus 342 lélekkel.

Ciocani (Csík): Bákó-megyei faluban 1704-ben épült katolikus templom van, 43 családfő, 130 lélek.

Cleja (Klézsa) Bákó-megyei nagyközség. A község lakossága 606 családfő, 2529 családtaggal, akik közül 51 román és 2379 magyar.

Comanești (Kománfalva): Bákó-megyei nagyközség. Öt ortodox és egy katolikus temploma van. 3486 lélek közül 3225 román és 260 magyar.

Corhana: Román-megyei falu. 216 lakósa közül 60 család, vagyis 140 lélek magyar.

Corni-Unguri: Jépuren falcsomageyei község közepén lévő falu 783 lélekkel akik magyar eredetűek és katolikus vallásúak.

Cotnari: Jasi-megyei nagyközség, melynek lakossága 744 család, 2698 lélekkel, akik részben románok és részben magyarok.

David: Román-megyei falu, 34 család 135 lélekkel. Ez a népesség kivétel nélkül magyarokból áll, akiknek fatemplomuk van. A falut régebben *Scheitanak* hívták.

Dămlănești (Deménfalva): Román-megyei nagyközség 1233 lélekkel, kiknek nagy része román, de ahol 78 magyar család 299 lélekkel is él.

Dormanești (Dormánfalva): Bákó-megyei nagyközség. 918 család van 3968 lélekkel, akik nemzetiség szerint 3747 románra és 215 magyarra oszlanak.

Doljești: Román-megyei nagyközség 2769 lélekkel. A népességnek több mint fele magyar.

Fărdoani (Forrófalva): Bákó-megyei nagyközség 369 család 1508 lélekből 36 román és 1443 magyar.

Fărcașani (Farkasfalva): Román-megyei falu. A község lakossága kizárólag, magyarokból áll, akiknek száma 120 családban 480 lélek.

Fântânele: Jasi-megye *Șipote* nevű falujának nyugati részén létesült falu, amelyet 1879-ben építettek telepesek részére. 157 család 750 lelke részben román, részben magyar. Van katolikus templomuk is.

Fundul Rădăciuni (Külsőrekecsin): Bákó-megyei nagyközség 1066 lélekkel, akik közül 32 román és 1004 magyar.

Galbeni (Trunk): Bákó-megyei falu katolikus templommal. 124 családfő, 379 családtag².

Ghîraești (Gyéres): Román-megyei nagyközség. 1756 lélek népesség közül 280 család magyar. Ez a község *Tețcani-Kickófalva, Jugán* és *Bertest* falukból van összetéve, melyek egyetlen katolikus parochiát alkotnak Gyéres központtal, ahol a papjuk is lakik. 1756-ban *Biraești-Birófalvának* hívták.

Gârleni (Gérlén): Bákó-megyei nagyközség 1731 lélekkel, akik közül 896 román és 814 magyar.

¹ Ez a „más“ templom katolikus és magyar; Borzest lakóinak jórésze ma is magyar.

² A község színmagyar.

Grozești (Gorzafalva): Bákó-megyei nagyközség, melynek 3288 lakója közül 1660 román és 1538 magyar.

Gutinaș: Bákó-megyei falu, melynek 100 családjában 320 lélek él.

Hălducești (Halászfalva): Román-megyei nagyközségnek 625 családjában 2178 lélek van. Ez a lakosság 400 család, 1500 lélek magyar katolikusból áll.

Horlești: Jași-megyei falu, melynek 262 lelke elrománosított magyar, katolikus vallással.

Huși: Falcs-megyei város. Huși-ban 12.660 lelket találunk, akik közül 7836 ortodox és 1888 katolikus. A pápista magyarok ma más nyelvet nem értenek csak román, amelyen prédikálnak is nekik papjaik.

Jepureni: Falcs-megyei nagyközség, melynek 2095 lakója van. A lakosság részben román, részben magyar.

Jugani: Roman-megyei falu. 582 lélek közül 400 magyar.

Lespezi (Lécped): Bákó-megyei falu 881 lélek közül 137 román, 679 magyar.

Liuzi Cătugera (Lujzi-Kalugar): Bákó-megyei nagyközség. Népeességének 1878 lelke közül 76 román, 1802 magyar.

Margineni-Unguri: Bákó-megyei falu, melynek 631 lelke kivétel nélkül mind magyar.

Mogoșești (Magosfalva): Román-megyei nagyközség. 526 családjában 1797 lélek van, ezek közül 200 család magyar.

Nadișa (Nádas): Bákó-megyei nagyközség. Népeessége 2039 lélek. 1791 román, 241 magyar, stb.

Nicorești (Szitás): Bákó-megyei falu 29 családjában 135 lélek van².

Osebiți: Bákó-megyei falu, 175 családban 592 lélek, kik mind magyarok.

Osebiți Margineni: Bákó-megyei nagyközség. 227 családjában 872 lélek él, kik közül 452 román, 372 magyar, stb.

Pildești (Keldest): Román-megyei nagyközség. A község lakosságának többsége magyar. 220 családban 803 lélek.

Pargarești vagy **Tisești** (Szőlőhegy): Bákó-megyei falu 534 lélekkel, kiknek többsége magyar.

Ploscufeni: Tecuci-megyei nagyközség. 245 családjában 900 lélek van. A lakosság magyar; katolikus temploma is van.

Poiana Uzului: Bákó-megyei falu. Népeessége 127 lélek, akik csaknem mind székelyek (magyarok).

Poiana lui Iurascu: Roman-megyei nagyközség. 238 családjában 924 lélek él, kik közül 432 lakos magyar.

Prăjăști Unguri vagy **Prăjăști Catolici**: 1200 lelket számláló népességgel és katolikus templommal.

Pustiana (Pusztina): Bákó-megyei falu. Népeessége 762 lélek, kiknek többsége magyar.

Rachiteni (Rekettyés): Roman megyei falu. 380 lélek lakossága kizárólag magyar.

Răducaneni: Falcs-megyei nagyközség 411 családdal 1864 lélekkel A község 1896-ban létesült magyar telepesekből.

Román vármegye. Ebben a megyében 30 katolikus templom 8 plébánia alá tartozik, akiknek lelki vezetését egyenesen a Jași-i püspökség intézi.

Román város: 1571-ben a pápai nuncius azt látja, hogy ennek a városnak és vármegyének magyarjai, akiket a Husz-féle oretnekség megmételvezett, visszatértek a katolikus vallásra.

Satul-Nou (Ujfalu): Bákó-megyei falu. 833 lélek, kiknek többsége magyar.

Satul-Nou (Ujfalu): Bákó-megyei falu. 202 lélek, akik kizárólag magyarok.

Sabaonul (Szabófalva): Román-megyei nagyközség. 2462 lélek, kiknek többsége magyar.

¹ Magyar község.

² Szitás tiszta magyar falu.

Teftani (Kickófalva): Román-megyei falu. Népességének többsége magyar, 251 lakója van.

Tuta (Djószeg) Bákó megyei falu 311 magyar lélekkel.

Ungureni: Tekuci-megyei falu. 750 lélek él benne. A falu régisége a XVI. évszázadig vezethető vissza. A falut már akkor magyarok lakták, akiket Dabija Voda telepített le feleségének, Dafinának ajándékképpen.

Valea Mare (Nagypatak): Bákó-megyei nagyközség, melynek 1563 lakója van; két katolikus temploma és egy iskolája¹.

Valea Seaca Bogdánfalva): Bákó megyei nagyközség. 2839 lelket számlál, négy temploma van, melyek közül három a katolikus².

Vladnicul (Lábnik): Bikó megyei falu. 480 lakója van. Katolikus templomát 1854-ben Vidrascu Pascal építtette³.

A történelem hiteles adatsora az írókkal egyértelműleg Moldva alapítása előtti időtől a mai napig moldvai katolikus magyarokról, moldvai magyar életről tesz tanubizonyságot. Voltak, vannak és lesznek magyarok, amíg élet lesz Moldvában. A moldvai csángómagyarok, ha még olyan elhagyatottak, elmaradottak, megvetettek is, a mi testvéreink. Szervesen teletartoznak ők a magyar egységbe. Erkölcsi kötelességünk aprólékosan megismerni őket és minden életmegnyilvánulásukat fokozott figyelemmel kísérni. A múlt történelmi adatsora a jelen névsor-, fénykép- és dallamanyagával ügyüket süppedő talajról, ködös látóhatárról nydri napfényben fűrdő szilárd talajra hozta, csak a szerető testvér féltő és mindent észrevevő gondja hiányzik.

DOMOKOS PÁL PÉTER

¹ Valea Mare-Nagypatak a legtisztább magyar faluk egyike. Forrásunk bár nem jelzi a magyar származást, de a két katolikus templom kizárólagos léte sejteti.

² Színmagyar község Bogdánfalva népe mai napig is.

³ Színmagyar község Lábnik néven mai napig is.